

VAROVNÝ PRST VOČI DIŠTANČNÉMU VZDELÁVANIU

(Reakcia na problém doby založená na učení J. A. Komenského)

Damián Samuel OVEČKA

Anotácia: Cieľom teoreticko-aplikačnej práce je poukázanie na nemožnosť aplikácie vybraných metód navrhnutých v učení Jána Amosa Komenského, predovšetkým v jeho Didaktike veľkej a Pampaedii, v rámci dištančného vzdelávania. Práca je reakciou na priamy problém doby, ktorému slovenská spoločnosť čelí, a zameriava sa primárne na ZŠ a SŠ žiakov, ktorí na situáciu, podľa názoru autora práce, doplácajú najcitelnejšie. V texte sa v rámci siedmych rovnocenných kapitol stretávame s opisom jednotlivých metód Komenského učenia a zdôvodnením ich nepoužiteľnosti vo vzdelávaní na diaľku. Záverečné časti obsahujú formulácie záverov zo zistených pozorovaní a odporúčania aplikovateľné do školskej praxe. V práci je využitá komparatívna metóda porovnávania návrhov moravského mysliteľa s ich reálnym uplatnením alebo neuplatnením v praxi. Teoretická línia písania sa na viacerých miestach prepája s empirickou. Text je písaný esejistickou tóninou, ktorá najlepšie približuje i inak problematické oblasti vedy širšiemu, laickému publiku. Do teórie bol zahrnutý i prieskum uskutočnený na študentoch Univerzity Komenského a rovnako aj reakcia žiakov maturitného ročníka na vzniknutú situáciu vo forme petície adresovanej ministrovi školstva. Práca sa počas celej svojej dĺžky snaží nájsť súlad medzi empatiou voči žiakom, ich rodičom i učiteľom a súčasne reálnym pohľadom na skutočnosť a v závere formulovať na základe zistení pokiaľ možno čo najobjektívnejšie stanovisko.

Kľúčové slová: pedagogika, dištančné vzdelávanie, online výučba, Ján Amos Komenský, didaktické metódy

ÚVOD

Každá jedna filozofia v koreňoch našej histórie vznikla s'aby reakcia na aktuálne problémy danej doby. Jednotliví myslitelia, vrátane kvanta múdrych hláv angažujúcich sa v oblasti pedagogiky, vytvárali svoje koncepcie na základe nevyhovujúceho javu v danej oblasti, ktorý dokázali odpozorovať. Immanuel Kant reagoval svojou prácou na dobu podriadenú všeobecnej dogme bez svetla vlast-

ného rozumu, John Locke v rámci svojej korešpondencie s priateľom dokonca odpovedal na konkrétne otázky priamymi výchovnými radami a v neposlednom rade Ján Amos Komenský vytvoril svoj pedagogický plán v lineárnej línii s poukazovaním na nedostatky vzdelávania prelomu renesancie a baroka.

Ak som sa teda zamýšľal nad tým, na akú tému by mala byť moja práca vytvorená, po dlhých a náročných úvahách som prišiel k jednoduchej, prostej odpovedi: Na takú tému, ktorú momentálne vnímam ako najväčší problém v oblasti súčasnej pedagogiky. Týmto problémom je dištančné vzdelávanie, na ktoré sme ako krajina z pochopiteľných alebo menej pochopiteľných dôvodov prešli. Po vzore Komenského, tvoriaceho svoje návrhy primárne pre svojich rodákov a vychádzajúceho priamo z ich tradícií, tak takisto svoje pozorovania budem zakladať na oblasti Slovenska ako svojej domoviny.¹ Vychádzajúc z učenia Jána Amosa Komenského sa budem usilovať poukázať na možnosti vzdelávania, ktoré neosobný kontakt učiteľovi v tejto situácii odopiera. Svoju prácu budem spisovať esejistickým štýlom, aby bola prístupná i laickému čitateľovi a neodradila ho svojou priveľmi odbornou vizážou.

Napokon považujem za potrebné zdôvodniť, aký cieľ má mať moje zamyslenie okrem poukázania na problémy, ktoré sú možno vo viacerých prípadoch zjavné. Domnievam sa totiž, že na základe súčasného fungovania sa časom začnú ozývať hlasy za ponechanie diaľkového spôsobu výučby aj po vyriešení pandemickej situácie. Hlasy presadzujúce zvyšovanie podielu digitalizácie školstva poukazovaním na výhody vzdelávania z domova a ignoranciou nevýhod. Moja práca má ambíciu stať sa voči takýmto názorom varovne dvihnutým prstom, odvolávajúcím sa na jedného z najvýznamnejších pedagógov histórie. Upozorením na to, že nie každý digitalizačný, uniformujúci krok, musí byť zákonite prospešný i pre žiakov.

Kde ste, ó, mravy?

„Ó, kiež vy, milé dietka, rozumiete tejto svojej výsade nebeskej! Vaša, hľa, je všetka sláva a všetko právo na nebeskú vlasť, koľko jej ešte zostáva v našom pokolení! Váš je Kristus, vaše posvätenie ducha, vaša milosť Božia, vaše dedičstvo budúceho veku, vaše je toto všetko, pretože vám to v prvom rade a neomylné, iba a len vám samotným prináleží...“² Dovoľujúc si začať svoju esej slovami Jána Amosa Komenského by som rád poukázal na to, že náprava spoločnosti, ak ju chceme reformovať, musí začať práve od najmladších generácií. Práve tie totiž vyrastú, práve z nich sa stanú noví dospelí a oni nás nahradia na piedestáli sveta. Pripájam i názor jedného z najvýznamnejších českých bádateľov svojho

¹ Toto konštatovanie považujem za dôležité uviesť najmä s prihliadnutím na to, že nie každá krajina reagovala na pandemickú situáciu totožne a to ani v oblasti zatvárania škôl. Slovensko patrí medzi regióny, ktoré si dovolili oddeliť žiakov od školských lavíc na azda najdlhšiu dobu a tak i moja kritika bude založená na priamej slovenskej reakcii na situáciu a riešeniach v rámci krajiny.

² KOMENSKÝ, Jan Amos, 1948. *Didaktika velká*. Preklad Augustin Krejčí. 3.vyd. Brno: Komenium, 1948, s.28.

krajana, Jána Patočku: „*Komenský stále viac v priebehu svojej mysliteľskej dráhy vidí, že pravá ľudská spoločnosť je spoločnosť výchovy a že urobiť ju ňou do-slovné znamená naozaj reformovať, napraviť ľudskú spoločnosť.*“³ Jeho slová tak nie sú len slovami, ale popudom na činy, výzvou na nápravu a ak chceme moravskému mysliteľovi vzdať na čerstvo uplynulé 350.výročie jeho smrti aspoň kúsok pocty, musíme sa opäť prinavrátiť k myšlienke reformovania prístupu k mládeži.

Aby tieto novo nastupujúce generácie ľudstva pomery v jednotlivých krajinách napravili a neprehlbili už nastolené problémy, potrebujú sa naučiť triáde cností, ktoré podľa učenia Komenského smerujú k najdôležitejšiemu cieľu. Školu ustanovil dielňou ľudskosti, kde sa človek má stať skutočne človekom, nadobudnúť skutočnú ľudskosť prostredníctvom múdrosti, mravnosti a zbožnosti. Každá zo zložiek tejto najvyššie postavenej trojice bola v jeho ponímaní svojím spôsobom dôležitá, no vzhľadom k aktualizácii doby i Komenského učenia v rámci svojho zamyslenia zbožnosť odsúvam na vedľajšiu koľaj. Nie je totiž mojim záujmom polemizovať proti alebo za vieru. Ak teda uzrieme zvyšnú dvojicu múdrosť a mravnosť, pričom obe má byť deťom schopná dodať škola, narazíme na prvý problém dištančného vzdelávania voči odporúčaniam moravského mysliteľa.

„*Nikto nech si teda nemyslí, že pravým človekom môže byť ten, kto sa nenaučí správať ako človek, to jest kto nebude vedený k tomu, čo robí človeka človekom.*“⁴ Upozorňujúc na Komenského výstrahu v jeho *Didaktike veľkej* revitalizujem jeho myšlienku, že hoci v každom z nás sa už nachádzajú zárodoky trojice uvedených cností, je potrebné ich rozvíjať. Lenže ako by sme mali u žiakov rozvíjať mravnosť, ak ich má učiteľ na očiach len počas hodín? Ak sa aj počas prezenčnej výučby vyučujúci na strednej či základnej škole nezamerá účelovo na tvarovanie mravov svojich žiakov, predsa len pasívne dohliadal na to, aby dieťa počas hodiny sedelo v lavici, venovalo mu pozornosť a vyvarovalo sa aktivitám nesúvisiacim s hodinou. Vari niečo z tohto môže odkontrolovať učiteľ prostredníctvom diaľkového hovoru? Žiak v niektorých prípadoch ani len nemá zapnutú kameru a na vyvolanie nie nutne zareaguje. Jeho mravy chradnú.

Svoj účel počas kontaktného spôsobu vyučovania plnili i prestávky medzi hodinami. Učiteľské služby na chodbách kontrolovali správanie žiakov, korigovali prípadné neželané výkyvy z normy mravov a usmerňovali inak voľnočasové aktivity. Dieťa sa učilo správne správať priamo v praxi. Počas diaľkového spôsobu vyučovania učiteľ počas prestávky nemá na dieťa najmenší dosah. Nie je schopný udržať jeho duševné oko relatívne čisté, teda nie je v jeho silách naplniť Komen-

³ PATOČKA, Jan, 1970. Jan Amos Komenský a dnešní člověk. In: *Komeniologické studie II*. Praha: OIKOYMENH, 1998, s.357.

⁴ KOMENSKÝ, Jan Amos, 1948. *Didaktika velká*. Preklad Augustin Krejčí. 3.vyd. Brno: Komenium, 1948, s.58.

ského pranie, aby sa mladý dospelávajúci vyvaroval márneho zamestnania a navykal si skôr užitočným veciam. Žiak za svojim počítačom trávi prestávky práve neužitočnými aktivitami na sociálnych sieťach, prípadne hrami, ktoré mu nič neprinášajú. Svoj čas trávi v záhaľke a práve tým odporuje myšlienkam českého pedagóga. Niet nič, čo by s tým učiteľ niekoľko kilometrov vzdialený vedel spraviť.

Sociálne siete sú problémom, ktorý by bolo potrebné riešiť i bez prispenia dištančnej výučby, ktorá danú starosť duplované prehľbuje. Dovolím si v tejto súvislosti odkázať na Komenského Pampaediu, jedenásty problém jeho Všeučiteľstva: „*Keďže je teda ľudská prirodzenosť stále v pohybe ako mlyn, vzdal'uj od [žiakovej] mysli všetko falošné, od jeho vôle všetko zlé, od jeho činnosti všetko ničotné, a hľad', aby mu bolo stále predkladané, čo je naozaj pravé, naozaj dobré a naozaj užitočné.*“⁵ Žiakom sociálne siete, preplnené falošnými správami, zavádzajúcimi informáciami pôsobiacimi dôveryhodne, nielenže nie sú odopierané, ba priam naopak - sú im približované práve nepomerne väčším časom, ktorý dieťa trávi v internetovom prostredí aj počas prestávok. Kritické myslenie sa u žiakov tvorí postupne a pomaly, takisto len s asistenciou učiteľa alebo rodiča. Dovtedy však žiak nie je schopný rozoznávať, čo je pravda a čo sa na ňu len hrá. Hodili sme rybku do mora a očakávame, že rozozná žraloka od veľryby.

Niektorí by mohli namietat', a ja sa pokúsim reagovať podobne ako to zvykol robiť Komenský, že mravnosti by sa predsa žiak neučil ani keby trávil denne s učiteľmi niekoľko hodín času. Okrem toho, že som vyššie už znázornil možnosť pasívneho učenia mravnosti priamo v praxi bez toho, aby si to učiteľ či žiak uvedomovali, musím, žiaľ, v tejto veci i čiastočne pritakať. Jeden z mnohých českých komeniológov David Loula povedal: „*To, k čomu došlo v modernej dobe, že sa akosi oddelilo vzdelávanie od výchovy, pokiaľ čo tieto dve veci v koncepte Komenského boli vcelku neodlučiteľne spojené.*“⁶ Niet pochýb, že v školách sa bez ohľadu na typ výučby prioritizuje intelektuálne poznanie bez prihliadnutia na mravnú výchovu.

Apel na nápravu týchto pomerov prichádza opakovane i na základe Komenského učenia už po mnoho posledných rokov, no ak má mať pre nás súčasná skúsenosť nejaký prínos, nech je ním práve zamyslenie nad tým, či by sa učiteľia po návrate za katedry naozaj nemali navrátiť k myšlienke výchovy, nielen vzdelávania. Nech je všetkým kantorom budičkom, že v súčasnosti nemajú umožnené vykonávať niečo, čo predtým i tak aktívne zanedbávali. Nech zaznie znovu apel, že mravnosť si zaslúži pevné miesto po boku vzdelanosti, pretože nadarmo budeme mať múdru generáciu, ak svoju múdrosť mravne nevyužije, ale sebecky zneužije tak, ako tá súčasná.

⁵ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Vševýchova*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1948, s.64.

⁶ LOULA, David, 2021. *Komenský je nadčasový. V jeho myšlienkách je stále čo objeťovať, říká Loula*. In: Youtube [online]. 10.01.2021 [cit. 2021-04-17]. Podcast dostupný na: <https://www.youtube.com/watch?v=XTffXhHC-uY>. Kanál užívateľa INFOCZ.

UČITEĽ AKO MRAVNÝ VZOR, ŽIACI AKO INDIVIDUALITY

Neupúšťajme zatiaľ úplne od myšlienky mravnosti ako jednej z hlavných cností človeka. Nielen podľa Komenského, ale napríklad i na základe pedagogickej korešpondencie Johna Locka, je totiž najlepším spôsobom, ako učiť žiakov mravnosti, im ísť súčasne mravným príkladom. Učiteľ má preto disponovať všetkými dobrými vlastnosťami, v ktorých by mohol byť inšpiráciou pre svojich zverencov. Vo svojej Veľkej didaktike teológ Jednoty bratskej žiada, aby žiari- vým príkladom usporiadaného života boli pre deti ich rodičia, pestúni, učitelia, ale i spolužiaci.⁷ Lenže ako má ísť učiteľ príkladom správania, ak ho jeho žiaci dovedna ani nepoznajú? Opäť narážame na ten istý problém, ktorý bráni i aktívnemu učeniu mravov.

Tento problém sa týka najmä tých žiakov, ktorí svojich súčasných vyučujúcich ani nemali príležitosť spoznať predtým, než prešli na dištančnú výučbu. Prváci základných i stredných škôl sa ocitli v situácií, kedy svojich kantorov poznajú len podľa hlasu, v ideálnejšom prípade i vizuálne, no v žiadnom prípade nemajú šancu sledovať učiteľovu reč tela či jeho gestikuláciu. Nevidia, ako sa správa po skončení hodiny, nesledujú jeho komunikáciu s kolegami a nie sú schopní brať si z neho plnohodnotný príklad. Recipročne vyvstáva v tejto veci však i opačný problém, na ktorý naráža Komenský vo svojich Predpisoch dobre zorganizovanej školy: „Každá poslucháreň nech má svoju katedru a vlastné stoličky (v dostatočnom počte), a to tak usporiadané, aby učiteľ mal vždy všetkých žiakov pred očami.“⁸ Nie je možné, aby mal počas diaľkového vyučovania učiteľ naraz na očiach všetkých svojich žiakov, najmä pri vyšších kapacitách tried. Či je to vari problém?

Nuž, samozrejme, dokonca aj ak opomenieme, že práve nevidení žiaci v princípe veci ani nemusia byť nutne prítomní na hodine bez toho, aby si to učiteľ všimol. Vážnejším problémom totiž je, že vyučujúci nie je schopný odhaliť individuálne povahové črty žiaka ani jeho skutočné schopnosti. Tie môžu byť výrazne skreslené podvádzaním, na ktoré je v opozícii voči priamej účasti v učebni omnoho širší priestor. Ako uvádza Kopecký, Patočka a Kyrášek: „V Didaktike žiada Komenský od učiteľa, aby dokázal rozpoznať schopnosti žiakov a ich povahové vlastnosti a podľa toho na žiaka pôsobil, pripravil ho na vyučovanie, vzbudil jeho záujem, dodal mu chuť k učeniu.“⁹ Individuálny prístup k žiakovi je tak obmedzený na minimum. Učiteľ nie je nielenže schopný rozpoznať špecifické potreby toho-ktorého študenta, no okrem toho ani nie je v jeho silách zistiť, či sa

⁷ KOMENSKÝ, Jan Amos, 1948. *Didaktika velká*. Preklad Augustin Krejčí. 3. vyd. Brno: Komenium, 1948.

⁸ KOMENSKÝ, Jan Amos. Predpisy pre dobre zorganizovanú školu. In: *Výbrané spisy II*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1956, s.387.

⁹ KOPECKÝ, Jaromír, PATOČKA Jan a JIŘÍ KYRÁŠEK. *Jan Amos Komenský: Nástin života a díla*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957, s.235.

práve nedeje niččo emocionálne výrazné v jeho rodinných pomeroch a ovplyvniť to k lepšiemu.

Som teda bytostne presvedčený, že učiteľ sa počas prezenčného vyučovania chtiac i nechtiac ocitá v pozícii morálneho príkladu, a to vo väčšine prípadov pozitívneho. Opäť ide prevažne o pasívny, no veľmi dôležitý vplyv na žiaka, ktorý priamo formuje jeho mravné správanie. Prítomnosť učiteľa i spolužiakov dávajú dieťaťu nové možnosti vzorov hodných nasledovania. Uzavretie mladého jedinca v prítomnosti jeho rodiny len zvyšuje pravdepodobnosť, že preberie tie črty, ktoré pozoruje priamo u nich. Ak by žiak osobne navštevoval školu, učiteľia by k nemu navyše dokázali zaujať individuálnejší postoj a prispôbiť svoj výklad i prístup k nemu tak, aby na neho mali kladnejší a účinnejší dopad.

RODIČIA V POZÍCIÍ VYCHOVÁVATEĽOV

Je to už zaužívaný problém, že škola očakáva od rodičov výchovu svojich detí, no súčasne rodičia očakávajú to isté od školy. Príklad mravnosti, ako som ukázal vyššie v mojej práci, doteraz žiaci dostávali v nemalej miere od učiteľov i spolužiakov, avšak prechodom na dištančné vzdelávanie takmer celá táto ťarcha padla do rúk rodičov. Tým výchova ich detí najprirodzenejšie prináleží, avšak nie každý rodič má čas a priestor na to, aby svojmu dieťaťu mravné základy predsa len poskytoval. Uvedomoval si to i samotný Komenský a práve preto vyzval k potrebe zakladania škôl: „*Avšak už sa rozmnožili ľudia i práce ľudské a je málo tých, ktorí by buď dokázali alebo pri svojom zamestnaní stíhali vzdelávať svoje dieťa; preto blahodarnou radou už dávno je zavedené, že osobám k tomu vybraným, vynikajúcim vedomosťami a prisnosťou mravov, bývajú zverené k vychovávaniu dieťa mnohých rodičov súčasne.*“¹⁰ Nielen čas, no aj schopnosť rodičov vôbec viesť svoje deti môže byť v mnohých prípadoch podlomená.

Je preto potrebné mať školy, no nielen vo virtuálnej podobe, ale ako kamenné budovy, do ktorých budú deti pravidelne dochádzať a tráviť v nich významnú časť svojho dňa. Ak sa to nestane, ak sa pomery nenavrátia do takej podoby, v akej sme ich zažívali za bežných okolností, potom hrozí, že výchova a morálny vzor sa od dieťaťa vzdialia úplne. Patočka v prvom súbore Vybraných spisov Komenského podotýka: „*Všeobecnosť škôl vyplýva teda Komenskému z toho, že až výchova robí človeka naozaj človekom, že možnosť ľudskosti sa až výchovou stáva skutočnosťou.*“¹¹ Prítom je nevyhnutné, aby výchovný vplyv na žiaka mal i samotný učiteľ, pretože je to jeho prácou. Povoláním, ktoré sa rozhodol

¹⁰ KOMENSKÝ, Jan Amos, 1948. *Didaktika velká*. Preklad Augustin Krejčí. 3.vyd. Brno: Komenium, 1948, s.65.

¹¹ PATOČKA, Jan. Úvod prvého svazku. In: *Vybrané spisy Jana Amose Komenského I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, s.13.

vykonávať nezištne a zanietene, a pomôcť tak rodičom zaobstarávajúcim dieťaťu obživu i ošatenie. Je nutné navrátiť deti do škôl, aby sa ich rodičia mohli plnohodnotne venovať vlastnej práci s cieľom zabezpečenia základných životných potrieb seba i svojej rodine. Návrat do školy je tak v záujme dieťaťa, rodiča, učiteľa a vonkoncom tak spoločnosti ako celku.

ŽIAK AKO ČLEN SPOLOČNOSTI

Nejde však len o mravnú výchovu ako takú. Je v záujme dieťaťa, aby sa aktívne socializovalo a to nielen prostredníctvom správ na sociálnych sieťach a v edukačných programoch. Prítomnosť spolužiakov, na ktorú som už odkazoval vyššie, má vplyv najmä na žiakove komunikačné schopnosti. Vďaka tomu, že konverzuje s kamarátmi, si dokáže osvojiť rečové dispozície, ktoré posilnia jeho status sociálnej bytosti. Je to užitočné, ako podotýka Komenský: „*Pretože konať, čo vidíme konať iných, ísť, kam idú iní, nasledovať tých, ktorí idú napred, a predchádzať tým, ktorí kráčajú za nami, je najprirodzenejšie.*“¹² Do témy sa tak dostávajú okrem komunikačných schopností i vzájomná inšpirácia medzi spolužiakmi a zdravá súťaživosť. Nie pravidlá, ale vzor a príklad sú tým, čím sa deti riadia najradšej, a na ten môžu natrafiť i v svojich rovesníkoch.

Škola má byť práve tým miestom, kde sa stretáva mládež celého okolia a to už dediny či mesta, a precvičuje sa bok po boku novým schopnostiam, poznaniu, mravom i zbožnosti. Komenský vo svojom Všeškolstve píše takto: „*Všetci si majú privykať svätému i svetskému styku, vzájomnej svornosti a žitiu podľa zákonov.*“¹³ Ak sú deti cvičené spolu, šetrí sa tak všeobecne práca vychovávateľov a úspech je rýchlejší a trvácnejší. Škola je v jadre vecí malá, samostatná krajina, osobitný štát s pravidlami, usmerneniami a tradíciami. Žiak sa učí žiť v spoločenstve, fungovať podľa zákonov a na základe porovnávania so spolužiakmi sám bystro spoznávať svoje vlastné prednosti i slabiny. Dostáva objektívnu spätnú väzbu na svoje schopnosti a mravy, je pripravovaný na dospelý, samostatný život v ozajstnom štáte.

Čo z tohto všetkého sa dieťa naučí doma? Pravidlá ani usmernenia okrem tých časových akoby ani nejestvovali. Žiak musí zasadnúť k online hodine v správny čas, no nemusí byť ani korektne oblečený, keďže ho od ramien dolu nevidno. Porovnávanie a zároveň i zdravé súťaženie so spolužiakmi nie je možné práve kvôli nemožnosti objektívne zhodnotiť žiakove vedomosti. Podvodníci tak nepozorovane vyniknú nad poctivými žiakmi, ktorí sú mylne pokladaní za tých horších.

Témou každej prestávky v škole po dopísaní testu bol jeho obsah, horlivo sa diskutovalo o predpokladaných výsledkoch. Mohli sa horší žiaci niekedy naučiť

¹² KOMENSKÝ, Jan Amos, 1948. *Didaktika velká*. Preklad Augustin Krejčí. 3.vyd. Brno: Komenium, 1948, s. 67.

¹³ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Vševýchova*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1948, s. 45.

viac než práve pri týchto hovoroch s lepšími spolužiakmi? Diaľková forma vyučovania im aj túto možnosť vzala. „*Spoločné vyučovanie väčšieho počtu detí má aj tú výhodu, že sa deti medzi sebou povzbudzujú, horšie majú pred očami stále živý príklad ostatných žiakov a viac sa snažia.*“¹⁴ Ani trojica českých komeňiológov neopomenula uvedenú výhodu spoločného vzdelávania, ktoré sa prechodom na diaľkový spôsob stalo individuálnym. Nejde pritom len o pomoc slabšiemu žiakovi, no aj silnejší študent sa učením pomalšieho sám zdokonaľuje, opakuje si už naučené. Nie nadarmo sa vravieva, že najlepším spôsobom, ako učiť samého seba, je učiť ostatných.

Žiak preto potrebuje byť v priamom kontakte so svojimi rovesníkmi a ak je mu táto možnosť odopretá, potom trpí jeho vlastné sebahodnotenie, čo môže viesť k sociálnej deprivácii. Dovolím si v tejto súvislosti poukázať na prieskum o duševnom zdraví, ktorý zrealizovala Univerzita Komenského v súvislosti s obdobím dištančného vzdelávania. Napriek tomu, že objektom mojej práce sú najmä mladší študenti, dovoľm si uviesť, že medzi nami, vysokoškólákmi, sa až tretina opýtaných priznala k depresiám a pätina k úzkostným stavom.¹⁵ Tieto ťažkosti sú pritom spôsobené kombináciou všetkých vplyvov, no najmä absencie osôb, ktorým by študenti mohli svoje ťažkosti dôverne zverit' - spolužiakov. Ak sa v tejto dobe takto cítia mladí dospelí, jestvuje predpoklad, že prieskum medzi citovo nestálejšími a zmätenejšími stredoškólákmi by dopadol výrazne horšie. Človek je totiž bytosť spoločenská a túto jedinú výsadu mu dlhodobo upierať neradno.

VZDELÁVANIE PRE VŠETKÝCH

Omnes omnia omnino.¹⁶ Tak znie najznámejšie Komenského motto, ak by sme mu nejaké mali vytesať na súsošie. Ukázali sme si, že požiadavku na vzdelanie všetkého poznania dištančné vzdelanie neponúka. Nadviažme otázkou, či je možné učiť teda stále aspoň všetkých. Nutne sa pritom musíme zamyslieť, či vzdelanie všetkých žiakov umožňovalo i pôvodné, prezenčné vzdelávanie. Povinná školská dochádzka na území Slovenska funguje už dlhý čas a rokmi sa ju darilo stále viac a viac dodržiavať i vďaka rozličným aktivitám štátu i samostatne fungujúcich organizácií, ktoré sa usilovali priviesť do procesu vzdelávania aj deti zo spoločensky deklasovaných vrstiev. Bez zbytočných eufemizmov, tá-

¹⁴ KOPECKÝ, Jaromír, PATOČKA Jan a Jiří KYRÁŠEK. *Jan Amos Komenský: Nástin života a díla*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957, s.162-163.

¹⁵ HAJDÚK, Michal a kol, 2021. *Ako vplýva pandémia na naše psychické zdravie? – Tlačová konferencia UK*. In: Youtube [online]. 22.02.2021 [cit. 2021-04-17]. Podcast dostupný na: <https://www.youtube.com/watch?v=NWUwhGDtFEc>. Kanál užívateľa Univerzita Komenského.

¹⁶ Všetkým, všetko, všestranne. Túto požiadavku presadzoval Komenský od svojich prvých spisov až po posledné.

to snaha utrpela prechodom na dištančné vzdelávanie hlbokú ranu priamo pod pás. Deti bez digitálnych vymožeností doby sa ocitli na absolútnej periférii školstva a kompetentní si pred týmto problémom zakryli oči, upchali uši. Nemlčme však, dajme slovo napríklad Janovi Patočkovi: „*Svet je škola – ale aby sme v nej obstáli, je za potreby škôl v pôvodnom, nemetaforickom zmysle, je potrebné do škôl, do výslovného vyučovacieho a výchovného procesu uviesť všetkých, každého človeka.*“¹⁷

Je to podobné ako s chorobou, ktorou i nedostatok vzdelania v spoločnosti metaforicky je. Potrebujete vzdelat' a vychovat' väčšinu ľudí, ak nie naozaj každého. Necháte zárodok choroby zabudnutý v malej časti populácie a on sa vám časom rozšíri. Nemôžeme sa tváriť, že nejaký problém nejestvuje, potrebujeme ho riešiť a na pomoc si tu volám i Jána Amosa, aby zopakoval pre mňa najpozoruhodnejšiu myšlienku celej jeho Didaktiky: „*Nielen dietka bohatých a vznešených ľudí, ale všetky rovnako, urodzené i neurodzené, bohaté i chudobné, chlapci aj dievčatá vo všetkých mestách, mestečkách, dedinách a dvorkoch majú byť prijímané do škôl.*“¹⁸ Inými slovami: každý. Každý jeden človek, každé jedno dieťa, ktoré sa narodí k tomu, aby sa stalo človekom, má mať zabezpečené právo na vzdelávanie, ako je to zakorenené i v Dohovore o právach dieťaťa OSN. Ak ako krajina nie sme schopní zabezpečiť toto právo každému dieťaťu, potom sme ako spoločenstvo absolútne a bez výhrad zlyhali – a to sa, žiaľ, potvrdilo práve kvôli dištančnej výučbe.

VZDELÁVANIE UCELENÉ A V PRAVOM ČASE

Pritom ak rozprávame o vzdelávaní, musí mať aj istú formu. Ustálenú, pravidelnú, premietnutú do školských osnov. Ján Amos Komenský kládol dôraz na metódu ucelenosti a sústavnosti, teda čo je začaté, nech je aj riadne dokončené a prebieha to bez prestávky. Obe tieto metódy dištančné vzdelávanie narušilo a to nielen tým, že deti bez digitálnych prostriedkov odrazu nemali prístup ku vzdelaniu. Obráťme sa sprvu na metódu sústavnosti, keďže sme ju už riešiť čiastočne i začali. „Kde je problém,“ pýtate sa možno, „ved' práve dištančná forma výučby zabezpečila, že sa vzdelávanie detí neprerušilo.“ No je tomu naozaj tak? Dajme priestor samotným žiakom, ktorých sa to priamo týka, citujme vyhlásenie tohtoročných maturantov: „*On-line vyučovanie nám nedalo dostatočné vzdelanie. Musíme dobiehať veľa zmeškaného učiva a čím ďalej tým viac sa učivo kopí. Dobiahame učivo minulého roka a zároveň sa snažíme pripravovať na maturitné*

¹⁷ PATOČKA, Jan, 1970. Jan Amos Komenský a dnešní člověk. In: *Komeniologické studie II*. Praha: OIKOYMENH, 1998, s.356..

¹⁸ KOMENSKÝ, Jan Amos, 1948. *Didaktika velká*. Preklad Augustin Krejčí. 3.vyd. Brno: Komenium, 1948, s.68.

skúšky čo je pre nás náročné.“¹⁹ Citáciu uvádzam so zachovanými gramatickými chybami, pričom tie sú vo zvyšku znenia petície ešte žalostnejšie. Píše taktó pripravený maturant? Poctivo pripravený žiak schopný čeliť maturitnej skúške?

Dištančná výučba spravila z veľkej časti žiakov ľudí vyhýbajúcich sa zodpovednosti. V mojom ponímaní skutočnosti je miera podvádzania žiakov taká vysoká, že má v mnohých prípadoch priamy vplyv na ich schopnosti či skôr neschopnosti. Zbytočne je tak vyvolaná dilema, či sú tohtoroční maturanti vlastne plnohodnotnými absolventmi. Máme dve možnosti. Buď prižmúrimo oči alebo pripustíme, že zrušením maturít štát defacto priznal, že dištančná forma vzdelávania sa prezenčnému ani len v najmenšom nedorovnala. Ak pripustíme druhú možnosť, potom môžem smelo vyhlásiť, že vzdelávanie žiakov bolo prerušené a metóda sústavnosti tak bola kruto odvrhnutá. „*Železo sa má kuť pokým je rozpalené*“,²⁰ pripomenul Komenský, no my sme ho nechali vychladnúť. Kto už je predsa raz zverený škole, tak v nej musí dokončiť svoje úlohy a dosiahnuť svoj cieľ.

Tým, že sme pripustili prerušenie vzdelávania, prichádzame i k metóde ucelenosti. Hrozí totiž, že dielo, ktoré bolo v terajších generáciách mládeže započaté, nebude dokončené tak, ako by malo. Všetky veci totiž musia prebiehať v ten správny čas, nie skôr, než je dieťa pripravené, ale ani príliš neskoro. To, čo sa zamešká, sa už zväčša nedobehne. Celé detstvo je o vyčkávaní príležitostí a ak nastanú, nemožno ich premárniť. I vo svojom Všeučiteľstve Komenský pripomína, že je potrebné kráčať vo vzdelávaní po stupňoch a vo Všeškolstve dodáva: „*Teda, ako je základom múdrosti múdro hospodáriť, tak bude celou múdrosťou múdre hospodárenie s časom celého života*.“²¹ Ten čas, ktorý premárnime, nám už nik nevráti a výsledkom môže byť stratená generácia.

Námietka, ktorú môžete vzniesť a ja ju musím vziať v úvahu, je tá, že žiaci v podstate o nič neprišli a metóda ucelenosti ani sústavnosti narušená nebola. Že je to len ich lenivosť, ktorá ich inšpirovala ku spísaniu protestu voči jedinej skúške dospelosti, ktorá ich v živote čaká. Odpoviem prostredníctvom slov Juraja Čečetku: „*Čo sa týka lenivosti v školách, chyba je na strane žiakov, ale aj na strane učiteľov, dozorcov i rodičov, že sami nepodávajú príklad pracovitosti žiakom a nepodnecujú ich k činnosti*.“²² Existuje teda predpoklad, že ak sa na strane dvadsaťdvatisíc žiakov objavila lenivosť, potom ju zdedili po učiteľoch. Ľahké premostenie, ktoré sa tu núka, je to, že lenivý učiteľ naozaj neučí všetko, čo by mal. Frustrovaný učiteľ zo situácie, do akej sa dostal, stráca motiváciu.

¹⁹ Petícia s názvom Zrušenie maturitnej skúšky 2021 zverejnená na stránke [peticie.com](https://www.peticie.com), ktorá nazbierala v čase citácie 22 438 podpisov. Dostupné na: https://www.peticie.com/zruenie_maturitnej_skuky_2021

²⁰ KOMENSKÝ, Jan Amos, 1948. *Didaktika velká*. Preklad Augustin Krejčí. 3.vyd. Brno: Komenium, 1948, s.112.

²¹ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Vševýchova*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1948, s.44.

²² ČEČETKA, Juraj. Úvod. In: KOMENSKÝ, Jan Amos. *Vybrané spisy II*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1956, s.43.

Tak či inak prichádzame k tomu istému výsledku, v ktorom sa žiakovi nedostalo dištančnou formou plnohodnotného vzdelania, čoho najprenikavejším dôkazom je, že tisíce maturantov nemali najmenší problém podpísať sa pod gramaticky žalostne chybný text.

ZAPÁJANIE ZMYSLOV

Ukázali sme si, že diaľkový spôsob vyučovania nie je schopný dodať vzdelanie všetkým, nie je spôsobilý ani na to, aby dodal všetko, čo treba, a teraz si ukážeme, že nie je vhodný ani na všestrannosť. Veci ku všestrannému využitiu je totiž najlepšie dodávať čo najširšiemu počtu zmyslov dieťaťu, no ako apelovať na hmat, čuch a chuť, ak k nemu prehovárate len prostredníctvom monitora? Učiteľ je za súčasných podmienok schopný podnecovať len vizuálny a auditívny zmysel, no nič viac. Ako to už býva, človek po strate jedného zo zmyslov posilní zvyšné. Je mimoriadne dôležité, aby sa tento úkaz objavil i v školskej praxi.

Ako uviedla J. Medveďová v rozhovore pre školskú reláciu povedala: „*Jeho zásada názornosti, ktorú uplatnil práve v jazykových učebniciach, je aktuálna aj dnes, pretože všetky detské jazykové učebnice začínajú tým, že je to obrázkový slovník.*“²³ Pri absencii pôsobenia na tri zmysly z piatich základných je preto dôležité vo väčšej miere apelovať na zvyšné dva. Je vhodné podávať učivo prostredníctvom vizuálne zaujímavých prezentácií, je vhodné vykonávať skúšky auditívne, nie písomne. Prezenčné vyučovanie však na všetky zmyslové apely podávalo omnoho širšiu príležitosť. Deťom sa mohli dať do rúk modely, obrázky, knihy, texty i objekt, o ktorom sa práve vyučovalo. Mohlo sa ísť na dejinnú exkurziu, pozorovať spoločne oblohu, prírodu alebo navštíviť múzeá či galérie. Všetky podobné inštitúcie fungujú na metóde názornosti, ktorá sa prostredníctvom mikrofónu a kamery dá uplatňovať len minimálne.

Prvý profesor pedagogiky slovenského pôvodu pripomína: „*Nič nie je dané v myslí, čo by nebolo dané prv zmyslom – to je heslom Komenského pri rozvíjaní poznania, umu chovanca. Konkrétny svet, bezprostredná skúsenosť má byť podkladom nášho poznania a usudzovania.*“²⁴ Čím je konkrétny svet pre dieťa zatvorené medzi štyrmi stenami domácnosti? Dieťa potrebuje poznávať, úlohou učiteľa je mu veci predvádzať, nielen hovoriť mu o nich. „*Celá škola má byť mal'bou. Tak ako je tomu v škole života, kde celé divadlo prírody je naplnené mal'bami, sochami a obrazmi, a to viditeľnými, hmatateľnými, chutnatelnými, zvučnými a vonnými, ktorými sme vzdelávaní mlčky s čo najmenším počtom*

²³ MEDVEĎOVÁ, Janka, 2020. *Káva o deviatej UK – Ján Amos Komenský, zoznámte sa. Janka Medveďová.* In: Youtube [online]. 24.11.2020 [cit. 2021-04-17]. Podcast dostupný na: <https://www.youtube.com/watch?v=5htíp6aHQ6o>. Kanál užívateľa UniverzitaKomenského.

²⁴ ČEČETKA, Juraj. Úvod. In: KOMENSKÝ, Jan Amos. *Vybrané spisy II.* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1956, s.16.

predpisov, tak tomu má byť i v škole.“²⁵ Farebná škála dištančnej školy však stráca na sile a stáva sa čiernobiela.

So zámerom upútania zmyslov a pozornosti však digitálna doba prináša i zaujímavé možnosti. Tak, ako Komenský načrtol myšlienku Školy hrou a navrhol rôzne typy hier od abecedných cez geometrické, hudobné či fyzické až k mravným, mnohé aplikácie ponúkajú možnosť tvorby takýchto hier pre žiakov. Ak učiteľ vloží do výučby časť samého seba a obetuje kus svojho voľného času, potom je schopný zaujať žiacku pozornosť práve formou hier. Musí sa však adaptovať, čo je s pribúdajúcimi rokmi praxe čoraz ťažšie. I preto je potrebné pripomenúť si ďalšiu z metód moravského teológa – metódu celoživotného vzdelávania. Ak sa doba zmenila a my ju zatiaľ nie sme schopní alebo ochotní navrátiť do bežného stavu, potom je v záujme učiteľa a tým pádom i jeho žiakov, aby sa dovzdelal novým možnostiam a aktívne ich využíval, snažiac sa pritom zapojiť do diania hodiny čo najväčšie množstvo študentských zmyslov.

ZÁVER

Slovami Jána Patočku: „*Vidíme, že jeho problémy sú i našimi živými problémami a že nielen prelínaním a oživovaním jednotlivých jeho zásad a náleзов, ale hlavne preniknutím do ducha jeho náuky môžeme mnohým oživiť i súčasnú diskusiu vychovávateľskú.*“²⁶ Ak sa mi počas môjho rozprávania podarilo vzbudiť aspoň malé zamyslenie v duši čitateľa, potom som v plnej miere splnil svoj zámer. Moja práca nech síce je dvihnutým varovným prstom myšlienkam na zachovanie dištančného spôsobu výuky aj vtedy, keď to už nebude nutné, no súčasne nech nepôsobí ako jednostranné zamyslenie odsudzujúce akékoľvek formy inovácie.

Nič nie je čierne ani biele a hoci dištančná forma vzdelávania má svoje nedostatky, na ktoré som poukázal, nič jej nebráni v tom, aby svojimi digitálnymi možnosťami bola asistentkou prezenčnej výučby - spôsobom ozvláštnenia bežnej formy vzdelávania, no nie primárnym spôsobom výchovy dieťaťa. Profesiou učiteľa je nevyhnutné zachovať a nie zdigitalizovať. Zachovať Komenského motto i metódy, revitalizovať jeho myšlienky v čase spoločenskej pedagogickej krízy, akej sme svedkami. Snažiť sa otvárať primárne školy pred všetkými ostatnými prevádzkami, pretože vzdelaná mládež je tým, čo posunie našu spoločnosť vpred.

Bol by som rád, keby moje úsilie bolo vnímané v súlade so slovami Davida Loulu ako: „*Využitie znalostí v prospech spoločnosti, nielen vo vlastný prospech.*“

²⁵ KOPECKÝ, Jaromír, PATOČKA Jan a Jiří KYRÁŠEK. *Jan Amos Komenský: Nástin života a díla*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957, s.167.

²⁶ PATOČKA, Jan. Úvod prvého svazku. In: *Výbrané spisy Jana Amose Komenského I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, s.27.

Pretože môže človek vyštudovať školu, ale znalosti, to všetko čo má, môže využívať aj úplne sebeckým spôsobom.“²⁷ Prosím čitateľa, podobne ako Ján Amos Komenský v úvode svojej Didaktiky, aby nepohrdal mojim apelom preto, že prichádza možno od menej vzdelaného človeka. Kto môže pomôcť spoločnosti, nech pomôže a ja som sa len pokúsil pridať iskru do ohňa poznania. Upozorniť na to, že diaľkové vzdelávanie ohrozuje základné piliere súčasnej pedagogiky a ak si nedáme pozor a staneme sa príliš pohodlnými, uprednostníme telesné pohodlie pred poctivým, rozumovým poznaním, sebazdokonaľovaním a drinou prinášajúcou zaslúžené ovocie, potom sa dostaneme do doby, kde nastúpia do čela spoločnosti generácie bez zmyslu pre česť, snahu a prácu. Ak chceme digitalizovať školstvo, musíme k tomuto aktu pristúpiť pomaly, opatrne a s mierou.

LITERATÚRA

- ČEČETKA, Juraj. Úvod. In: KOMENSKÝ, Jan Amos. *Výbrané spisy II*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1956.
- HAJDÚK, Michal a kol, 2021. *Ako vplýva pandémia na naše psychické zdravie? – Tlačová konferencia UK*. In: Youtube [online]. 22.02.2021 [cit. 2021-04-18]. Podcast dostupný na: <https://www.youtube.com/watch?v=NWUwhGDtFEc>. Kanál užívateľa Univerzita Komenského.
- KOMENSKÝ, Jan Amos, 1948. *Didaktika veľká*. Preklad Augustin Krejčí. 3.vyd. Brno: Komenium, 1948.
- KOMENSKÝ, Jan Amos. Predpisy pre dobre zorganizovanú školu. In: *Výbrané spisy II*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1956.
- KOMENSKÝ, Jan Amos. *Vševýchova*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1948.
- KOPECKÝ, Jaromír, PATOČKA Jan a Jiří KYRÁŠEK. *Jan Amos Komenský: Nástin života a díla*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957.
- LOULA, David, 2021. *Komenský je nadčasový. V jeho myšlenkách je stále co objeovat, říká Loula*. In: Youtube [online]. 10.01.2021 [cit. 2021-04-18]. Podcast dostupný na: <https://www.youtube.com/watch?v=XTffXhHC-uY>. Kanál užívateľa INFOCZ.
- MEDVEĎOVÁ, Janka, 2020. *Káva o deviatej UK – Ján Amos Komenský, zoznámte sa. Janka Medveďová*. In: Youtube [online]. 24.11.2020 [cit. 2021-04-18]. Podcast dostupný na: <https://www.youtube.com/watch?v=5htip6aHQ6o>. Kanál užívateľa UniverzitaKomenského.
- PATOČKA, Jan, 1970. Jan Amos Komenský a dnešní člověk. In: *Komeniologické studie II*. Praha: OIKOYMENH, 1998. ISBN 80-86005-03-4.
- PATOČKA, Jan. Úvod prvního svazku. In: *Výbrané spisy Jana Amose Komenského I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958.

²⁷ LOULA, David, 2021. *Komenský je nadčasový. V jeho myšlenkách je stále co objeovat, říká Loula*. In: Youtube [online]. 10.01.2021 [cit. 2021-04-17]. Podcast dostupný na: <https://www.youtube.com/watch?v=XTffXhHC-uY>. Kanál užívateľa INFOCZ.

SUMMARY

The aim of this theoretical-applicational thesis is to point out the impossibility of applying selected methods proposed in the teachings of John Amos Comenius, especially in *Didactica magna* and *Pampaedia*, in the framework of distance education. The essay is reaction to the actual problem that Slovak society faces, and focuses primarily on primary and secondary school students, who, in the opinion of the author of the work, are most affected by the situation. In the text, within seven equivalent chapters, we face a description of individual methods of Comenius teaching and the justification of their inapplicability in a distance education. The final parts contain formulations of conclusions from the observations and recommendations applicable to school practise. The work uses a comparative method of comparing the proposals of a Moravian thinker with their real application in practice. The theoretical line of writing links to the empirical one in several places. The text is written in an essayistic tone, which best brings the otherwise problematic areas of science closer to a wider, lay audience. The theory also includes a survey conducted on students of Comenius University, as well as the reaction of high school students to the situation in the form of a petition addressed to the Minister of Education. Throughout its length, the work tries to find a match between empathy towards students, their parents and teachers, and, at the same time, a realistic view of reality and, in the end, to formulate the most objective opinion possible based on the findings.

Key words: pedagogy, distance education, online teaching, Jan Comenius, didactic methods

Samuel Damián Ovečka

SNP 6

909 01 Skalica

ovecka2@uniba.sk